

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ІНТЕГРАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розвиток та нарощення експортного потенціалу, забезпечення збалансованої зовнішньої торгівлі для будь-якої економіки має важливе значення, адже залишатися осторонь від світових ринків в сучасних умовах господарювання просто неможливо. Наявність зовнішнього попиту на продукцію вітчизняних виробників є елементом системи, що дозволяє утримувати динамічний поступ економіки.

Кризові явища у світовій економіці відчутно позначились на товарній структурі зовнішньої торгівлі, довівши недосконалість сформованої в Україні низькодиверсифікованої моделі експортно-імпортних операцій, що робить економічну систему критично залежною від кон'юнктурних коливань на світових ринках продукції.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2008 – 2012 рр. різко змінювалася під впливом глобальних тенденцій, при цьому найбільш відчутні зміни були характерні для провідних товарних статей як в експортній, так і у імпортній діяльності. З метою аналізу чутливості України до зовнішніх коливань на товарних ринках, необхідно виявити наскільки концентрованим є вітчизняний експорт, тобто наскільки широким є так званий експортний ряд.

Індекс концентрації експорту розраховується за допомогою показника Херфіндаля-Хіршмана і показує рівень концентрації *i*-тих товарних груп в структурі експорту. На наш погляд, доцільно порівняти показники концентрації експорту України з наступними групами країн (відповідно до класифікації UNCTAD): країни з перехідною економікою; країни, що розвиваються; розвинуті країни.

Динаміка показника концентрації експорту України за 16 років майже повністю повторює динаміку аналогічного показника для груп країн, що розвиваються. Натомість розвинуті країни намагаються знизити рівень концентрації експорту з метою недопущення негативних впливів на експортні можливості підприємств зі сторони світових біфуркацій. Країни з перехідною економікою переважно є дуже негнучкими в експортному відношенні, оскільки спеціалізуються на експорті незначної кількості товарних груп, що підвищує їх вразливість на світовому ринку. Залежність України від динаміки цін на сировинних ринках, коливань попиту на ньому може становити загрозу національній економіці та вимагає термінової деконцентрації експорту із переорієнтацією експорту на високотехнологічну продукцію.

Важливим з точки зору комплексного розгляду особливостей експорту України є розрахунок коефіцієнту диверсифікації та його аналіз в динаміці. Індекс диверсифікації експорту показує, наскільки товарна структура експорту відрізняється від загальносвітової. Значення індексу коливаються в діапазоні від 0 до 1. Чим ближче значення до 1, тим більша спостерігається відмінність.

Із проведених розрахунків можна бачити, що товарна структура експорту України дуже сильно відрізняється від загальносвітової. Показник диверсифікації експорту майже повністю співпадає з аналогічним коефіцієнтом для груп країн, які за рівнем економічного розвитку відносяться до країн з перехідною економікою. Тобто, сировинний ухил вітчизняного експорту та значний рівень концентрації саме в цих галузях не дозволяє Україні отримувати максимальні вигоди на світовому ринку. Якщо в світі зростає частка високотехнологічного експорту та обсяги міжнародної торгівлі наукомісткими продуктами, Україна характеризується інертною структурою експорту з переважанням продукції галузей низьких технологічних укладів.

Варто зауважити, що міжнародна торгівля і відповідно торгівельна відкритість, може впливати на зростання продуктивності праці трьома каналами: вона дає доступ до іноземних проміжних продуктів, або непрямо до іноземних технологій, розширює обсяги ринку нових видів продукції, а також полегшує міжнародне поширення знань. Ефект зростання від доступу до

іноземних проміжних продуктів може з'явитися в тому випадку, якщо ці продукти використовуються як вхідні дані для досліджень. Розширення розмірів ринку для нової продукції підвищує очікуваний прибуток від досліджень та розробок, що дає більше стимулів для участі в дослідженнях. Внаслідок дифузії знань підвищується продуктивність науково-дослідного сектору, що в свою чергу позитивно впливає на рівень інноваційності.

Що стосується України, коефіцієнт торгівельної відкритості за період 1994-2011 рр. є більшим за всі інші групи країн, в першу чергу за рахунок того, що потік експорту та імпорту зростає швидше, ніж обсяг ВВП. Тобто, ця відкритість демонструє не зростаючу конкурентоспроможність українських товарів та послуг, а структурні диспропорції. Україні притаманна суттєва залежність від імпорту енергоносіїв разом із значними обсягами експорту низькотехнологічної металургійної продукції, виробництво якої поглинає значну частку енергоімпорту. Для України також характерні незначні обсяги експорту високотехнологічних товарів і послуг. Це є відображенням спотвореної структури конкурентних переваг української промисловості, яка базується на цінових факторах та порівняльних перевагах у вартості робочої сили та природних ресурсів.

Володимир МАРТИНЮК

Тернопільський національний економічний університет

ОЦІНКА СТАНУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПОКАЗНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Останнім часом стає дедалі популярнішим робити висновки про стан економіки окремої держави, зміни в ній на основі розрахунку різноманітних міжнародних рейтингів та індексів. Сьогодні міжнародними інституціями розраховується близько тридцяти узагальнюючих показників, які використовуються урядами держав і лідерами бізнесу для формування досконалішої економічної політики та інституційних реформ. Найпопулярнішими серед цих показників є рейтинг конкурентоспроможності (Міжнародний інститут розвитку управління), індекс економічної свободи (The Heritage Foundation & The Wall Street Journal), проект "Doing Business" (група Світового банку), індекс глобалізації (A. T. Kearney & Foreign Policy), індекс глобалізації – KOF (Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів), індекс залучення прямих іноземних інвестицій та індекс потенціалу залучення прямих іноземних інвестицій (Конференція ООН із торгівлі та розвитку – UNCTAD) та інші.

Така тенденція має певні недоліки: ставлення до держави з боку світової спільноти, іноземних інвесторів та окремих громадян залежить від об'єктивності й достовірності проведених розрахунків, що може надати цьому процесу суб'єктивізму. Тому дуже важливим є наукове обґрунтування та застосування на практиці інтегрального показника економічної безпеки (ЕКБ) держави, який комплексно відобразить стан вітчизняної економіки, і допоможе оперативному відслідковуванню тенденції його та міг би з успіхом використовуватися замість існуючих міжнародних рейтингів та індексів. Використання системи національних рахунків не забезпечує бажаного результату, оскільки основна мета їх запровадження ООН у 1952 році – упорядкування макроекономічної інформації, що передбачає розрахунок надто узагальнених показників.

Із цією метою треба організувати й налагодити функціонування ефективної системи оцінки стану економіки країни та її територій, своєчасного виявлення чинників, що виводять ситуацію в різних сферах життєдіяльності за безпечні межі та розробити на цій основі програмно-цільові пріоритети нейтралізації загроз. Розв'язанню цих завдань сприятиме адекватна за критеріями й показниками система моніторингу ЕКБ на основі розрахунку інтегрального показника ЕКБ.

Під інтегральним показником ЕКБ держави (віл лат. integer – цілий) слід розуміти узагальнюючий макроекономічний показник, який комплексно характеризує сучасний стан економіки держави.

Розрахунок багатокomпонентного показника ЕКБ, в основі якого покладено припущення про рівнозначність всіх складових ЕКБ показав, що такий підхід значно спрощує методологію оцінки